Nicoleta NEŞU, Sapienza Università di Roma, Italia

LEXIC SPECIALIZAT – CAZUL TEXTELOR POLITICE

1. Consideraţii teoretice

Discursul politic reprezintă principala modalitate prin care actorul politic declanşează seria evenimenţială ce alcătuieşte comunicarea politică. El reprezintă forma verbală prin care acţiunea politică şi comportamentul specific ei dobândesc o justificare. Ca *discurs*, el se supune normelor lingvisticii; prin determinarea *politic*, spaţiul pur lingvistic este transgresat şi deschis spre semiotic.

Dacă vorbim despre o specificitate a acţiunii de tip politic, dar şi a comportamentului politic, vorbim, de fapt, spre deosebire de alte tipuri de acţiuni şi comportamente, de caracterul lor motivat şi justificat prin *discursul politic*, discurs ce însoţeşte întotdeauna un act politic şi care este considerat ca fiind *forma prototipică a comunicării politice*.

În demersul nostru pornim de la ipoteza că textul politic există ca un *sub – tip textual* aparte, cu un specific al său bine determinat şi care îl individualizează în sfera mai largă a *tipului de texte cu finalitate practică*, în sensul preconizat de Aristotel. Încercăm astfel să aducem o altă perspectivă faţă de abordările tipologice „tradiţionale" ale textelor, bazate pe clasificarea în tipuri fundamentale, pornind de la criterii sintactico – semantice sau de la criterii pragmatice. Acestea iau în considerare, fie doar situaţia de comunicare sau utilizarea textelor, (aşa-numitele criterii pragmatice, sau ale utilizării), fie doar structurarea semantico-sintactică a lor, încercând să elaboreze nişte tipare de construcţie a textelor, nişte seturi de reguli de producere a lor. Dar, aşa după cum afirma şi Lotman (1974, 93 – 95), atunci când se vorbeşte despre o insuficienţă a analizei textelor din perspectivă semantică sau sintactică, nu înseamnă că li se opune o abordare neapărat pragmatică ci, mai degrabă, una *funcţională*, în sensul că modificarea funcţiei unui text este hotărâtoare, conferindu-i acestuia o nouă semantică şi o nouă sintactică. Subscriem întru-totul acestei opinii care duce la ipoteza funcţionalistă asupra tipologizării textuale, ipoteză conform căreia, o *clasificare tipologică a textelor este determinată de sistemul funcţionării lor sociale*, luând în considerare, astfel, realitatea practicii textuale ca unul şi acelaşi text să comporte funcţii diferite.

Concepând, textul politic în linie pur aristotelică [1], ca aparţinând tipului de text practic/pragmatic, considerăm că *specificul acestui text constă în faptul că logosului semantikós i se adaugă o determinare ulterioară, de ordin pragmatic, ce constă în eficacitatea sa – în puterea persuasiunii.* Ea este cea care va controla şi selecţiona mijloacele şi strategiile de construcţie a sensului textual, astfel încât ele să se subsumeze finalităţii practice şi funcţiilor ce derivă din aceasta. În cadrul acestui tip de texte însă textul politic are, la rândul său, un *specific aparte*, subsumat determinării „politic", care îl distinge de alte tipuri de texte cu aceeaşi finalitate practică (în această categorie a textelor practice includem şi textele publicitare, discursurile juridice, conversaţia uzuală etc). Considerăm că acest specific este dat, în primul rând, de *parametrii situaţiei de comunicare* (însemnând protagonişti/roluri comunicative, spaţiu şi timp) proprii textului politic, care, la rândul ei, orientează construcţia întregului edificiu textual spre atingerea scopurilor finale caracteristice.

În ceea ce priveşte construcţia persuasivă a textului politic, considerăm argumentarea nu în termeni de *tip distinct de act* sau *tip distinct de text,* ci ca un *procedeu generic de realizare a unui anumit tip de funcţii textuale*, în general, şi ca un *procedeu compoziţional specific textelor cu finalitate practică*, în particular. Această finalitate practică transpare, la nivelul construcţiei discursive, în structura argumentării, înţeleasă astfel ca una dintre *reţelele textuale predilecte*, ca o strategie compoziţională de bază. Delimitând discursul politic pe baze extralingvistice şi recunoscându-i caracterul prin excelenţă persuasiv, considerăm că, în interiorul lui, argumentarea nu poate fi privită nici ca un simplu act de discurs, alături de multe altele, în timp ce nici discursul politic nu poate fi considerat un tip discursiv subsumat celui

BDD-A3366 © 2009 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 03:13:17 UTC)

argumentativ, adică o simplă instanțiere a sa. De aceea, ni s-a părut mult mai potrivită considerarea argumentării, în general, dar şi a argumentării politice, în particular, ca, *un procedeu compoziţional, constitutiv de bază în structurarea discursului politic, care îi orientează global finalitatea şi care, ca orice strategie, presupune un set de reguli ce guvernează întregul comportament al participanţilor la jocul politic*. Scopul, regulile, planul şi opţiunile strategice utilizate în strategia argumentativă de tip politic marchează notele specifice acestui tip de text, dând seama de alternanța argumentelor, de înlănțuirea lor discursivă, de tipul şi eficacitatea lor, de sintagmatica discursivă etc. Mai mult, în discursul politic asistăm la o îmbinare extrem de eficientă a finalităților diferite ale strategiei argumentative, finalități ce parcurg un traseu gradual în trei etape, de tipul *faire savoir* + *faire croire* + *faire faire*, argumentarea fiind concepută în cadrul unui model acțional ternar de tipul *teoria producerii/receptării - teoria comunicării - teoria acțiunii*. Această triadă secvențială este o caracteristică proprie argumentării specifice textelor practice, în alte tipuri discursive predominând o finalitate sau alta. Ca urmare, în opinia noastră, în textul politic, *argumentarea ca procedeu constituțional de bază al textelor cu finalitate practică, se organizează în jurul strategiilor persuasive specifice discursului politic, prezentând o serie de trăsături proprii funcționării sale în acest tip particular de text, subsumate caracteristicilor sale, ceea ce se concretizează în „libertățile" şi „constrângerile" ce îi determină specificitatea discursivă.*

Specificul strategiilor argumentative este asigurat chiar de finalitatea pragmatică a acestui tip discursiv, finalitate orientată spre un anumit tip de auditoriu şi bazată pe procedeul persuasiunii, măsurată în termeni de eficacitate.

2. Strategia discursivă semantică sau lexicală

Persuadarea, ca scop ultim al discursului politic, depinde de o serie variată de factori, de la calitatea şi tipul argumentelor, la contextul social al comunicării şi, nu în ultimul rând, de alegerea cuvintelor utilizate –

> „în ceea ce priveşte limbajul, trebuie spus că alegerea cuvintelor nu este independentă de efectul pe care emitentul îl urmăreşte, ci decurge dintr-o strategie semantică" (Cuilenburg, Scholten, Noomen, 1998, 162).

Discutând problematica lexicului politic, respectiv, în ce măsură se justifică sintagmele de tipul „limbajul nazismului", „limbajul comunismului" sau „semanticile" specifice acestor limbaje, Coşeriu (1996, 12 – 15) sublinia faptul că este greşită o astfel de abordare lexicală. Aceasta pentru că, în realitate, nu este vorba despre „semnificate" distincte, ci de uzul lingvistic (*Sprachverwendung*), adică de „moduri de a folosi limbajul, de modalități ale vorbirii, de modalități subiective şi, în acelaşi timp, orientate spre aspectul extralingvistic, adică de modalități determinate de atitudinile adoptate de vorbitori, prin intermediul cuvintelor, față de realitățile desemnate". Aceste conotații sunt *asociate*, doar, semnificatului şi ele corespund modului de prezentare a lucrurilor prin intermediul cuvintelor. El exemplifică cu cuvinte precum *Blut* şi *Boden* din limba germană care au semnificat acelaşi lucru şi în timpul nazismului, ca şi înainte, doar *atitudinea* față de conceptele desemnate fiind diferită, atitudine manifestată în frecvența utilizării lor, în tipurile preponderente de contexte în care apăreau şi în faptul că formau împreună o sintagmă, fiind rostite întotdeauna alături. În realitatea limbajului, acest fenomen se referă, de fapt, la o funcție a limbajului – *efectivitatea* sa (*Wirkung*) într-o comunitate lingvistică, în viața publică a unei societăți sau în relațiile sociale, ca o

> „apreciere a lucrurilor evocată şi reflectată în cuvinte, ca expresie (indirectă) a atitudinilor față de lucruri, instituții, idei, persoane şi grupuri, adică, tocmai ca manifestare a unor convingeri, sentimente, ideologii".

Aşa cum arată autorul, în ceea ce priveşte lexicul politic, nu este vorba despre faptul că el vehiculează *semnificate* distincte ale limbilor, ci, în realitatea discursivă, este vorba, de fapt, despre *modalități subiective ale vorbirii, orientate spre aspectul extralingvistic şi determinate de atitudinile adoptate de vorbitori față de realitățile desemnate, cu ajutorul şi prin intermediul*

BDD-A3366 © 2009 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 03:13:17 UTC)

cuvintelor. Atitudinea diferită a vorbitorilor față de conceptele desemnate prin semnificația cuvintelor se poate materializa în frecvența de utilizare, în tipurile predilecte de contexte în care apar sau în asocierile în care apar cel mai des. Astfel, cuvinte precum democrație, libertate, economie de piață, capitalism, socialism etc. capătă conotații diferite în funcție de utilizatori, dar şi de contextul de utilizare. De exemplu, Edelman (1999, 117) discută diferitele utilizări ale cuvântului libertate în spațiul american, arătând că, dacă în timpul Războiului de Independență, cuvântul avea câteva dintre conotațiile pe care le are şi astăzi (independență, neatârnare), el şi-a îmbogățit paleta acestora, fiind, la începutul anilor 1960, utilizat cu precădere de către membrii aparatului administrativ al serviciilor armatei, sau de către veterani, în încercările lor de a justifica gesturile cu semnificație naționalistă ale puterii, în timp ce in jurul anilor 1980, cuvântul părea preferat de grupurile ce promovau ideea eliberării individului de sub controlul statului şi de privațiuni (exemplul sintagmei *libertate civilă*). Ca urmare, cuvintele au întotdeauna într-un context dat, semnificații stabile pentru un anumit grup de utilizatori. Limbajul dă cadrul, în timp ce scopurile şi orientările politice operează selecția terminologică.

Un enunț de tipul „Castro este socialist", auzit la un post de radio, nu poate fi înțeles fără a şti, printre altele, cine l-a rostit, în ce context, în ce perioadă istorică sau dacă programul respectiv este transmis în Rusia sau America (Edelman, 1999, 126). Acest lucru se întâmplă datorită faptului că, după cum afirma McLuhan,

> „O limbă este, pe de o parte, puțin afectată de modul în care o folosesc indivizii; dar, pe de altă parte, ea modelează aproape în întregime felul de a gândi, a simți sau a exprima al celor care o folosesc".

Faptul că textul politic este caracterizat printr-o funcție persuasivă de grad maximal care vizează modificarea anumitor convingeri, sentimente, credințe şi acțiuni ale celui persuadat determină, în planul procedeelor textuale, prezența constantă a secvențelor cu funcție hortativă explicită sau implicită. Din punct de vedere formal, stilul hortativ constă din premise, deducții şi concluzii, unele, cum spuneam, implicite, altele explicite. Limbajul hortativ apare în special

> „în apelurile adresate publicului pentru obținerea sprijinului politic, în campaniile electorale, în dezbaterile şi audiențele legislative, în principalele discuții de grup, în toate fazele procesului guvernamental".

În opinia sa, ca reacție la stilul hortativ, „apare, adeseori, o evidentă fervoare emoțională în îndemnurile politice, dar reacția onestă (adică susținută social) la sentimentalismul exacerbat din dezbaterile electorale, legislative sau juridice este cea de respingere. Publicul apreciază gesturile şi atitudinile consecvente în funcție de ceea ce este rațional. De aceea, utilizarea mai dibace şi mai eficientă a acestui stil ascunde apelul emoțional sub masca definirii problemelor. Ambiguitatea caracteristică a cuvintelor cheie folosite face posibil acest lucru". (Edelman, 1999, 128 – 129)

Strategiile semantice se referă şi la utilizarea mitului şi metaforelor [2] , dar şi la ambiguitatea intenționată şi augmentată a semnificațiilor primare ale cuvintelor [3]. Astfel, în discursurile politice oficiale, nu vom întâlni astăzi expresii de genul „înarmare atomică", ci „capacitate de ripostă" sau „salvgardarea democrației", termenul „război" este înlocuit cu „răspuns la extremismul" de orice natură, pentru „apărarea libertății", scumpirile sunt „reaşezări ale prețurilor", concedierile sunt „restructurări" sau „redistribuiri ale forței de muncă", venitul cetățeanului este „putere de cumpărare", economia unei țări nu este slabă, ci „bolnavă", radioactivitatea este „nepericuloasă" (ceea ce reprezintă, în fapt, o contradicție în termeni) etc. Pe de altă parte, strategiile semantice permit utilizarea unor pseudoantinomii. Aceasta se poate manifesta în două feluri: prin prezentarea unei dihotomii ca o contrarietate continuă (de exemplu, disputele din diferitele programe politice, despre avort şi eutanasie, în termeni de „viață" şi „moarte") sau, prin crearea unei relații antinomice între doi termeni care, în limbajul obişnuit, nu sunt în relație de opoziție (de exemplu, în

BDD-A3366 © 2009 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 03:13:17 UTC)

campania electorală din 1976 în Germania, circula sloganul „libertate în locul socialismului"). Un alt tip de strategie semantică se referă la alternarea planurilor de definire a termenilor, în sensul că definirile din planul abstract, teoretic, sunt transpuse în planul aplicabilității practice sau invers etc.

3. Concluzii

Centrul de greutate al oricărui discurs politic îl reprezintă *puterea cuvintelor*. Ea este generatoare de o retorică specifică, materializată în utilizarea unui lexic specializat, a unor clişee şi stereotipii discursive specifice, a unor reguli şi strategii argumentative proprii. Acest aparat retoric a fost considerat ca funcţionând precum un indicator al unui anumit regim politic căruia îi imprimă un stil caracteristic, inconfundabil. Însă,

> „aceste caracteristici rămân simple date de suprafață. La o analiză în profunzime a limbajului puterii sesizăm şi alte nuanțe. Mai întâi, limbajul puterii îşi păstrează validitatea dincolo de aspectul imediat, de banalitatea cotidiană. El se raportează la ceva situat în afara cotidianului; orientându-se spre trecut sau spre viitor, spre fondatori, spre o cartă inițială şi spre principiile acesteia; spre imagini şi simboluri; spre progres, spre schimbare, spre perspective ce impun încă de pe acum asigurarea gestionării viitorului" (Balandier, 2000, 28).

Se ştie prea bine că societățile tradiționale considerau cuvântul la baza întregii creații umane; mai mult, el este chiar constitutiv ființelor şi lucrurilor, e sinonimul acțiunii, e parte integrantă a mitului, simbolului şi ritualului. Deşi limbajul a fost considerat întotdeauna „un instrument şi o miză politică", astăzi, în societățile moderne, dominate de forța mediatică, se pare că puterea cuvintelor nu mai este suficientă, ele „formează suportul imaginilor şi reprezintă încărcătura dinamică ce însoțeşte evenimentul" (Balandier, 2000, 148), dar sunt tot mai des dublate de practici mediatice audio-vizuale. Se vorbeşte, astfel, despre o insuficiență a tipului tradițional de comunicare politică, despre un deficit al comunicării politice contemporane, deficit ce determină angajarea constantă a unor mijloace compensatorii, materializate într-o paletă largă de opțiuni, de la aluziile lingvistice sofisticate, la diferite trucuri şi strategii semantice.

> „Limbajul politic, în societățile democratice, fluctuează în căutarea unei comunicări ce poate capta atenția cetățenilor provocându-le adeziunea şi nu retragerea prin absența credibilității sau a dezinteresului. (…) Deficitul de comunicare politică e invocat periodic. El determină căutarea constantă de mijloace de compensare; angajează aluzii lingvistice complicate, incită la recurgerea de trucuri semantice cu ajutorul specialiştilor. Receptorii mesajului politic se transformă în decriptori, descoperind în expresia politică o parte din plăcerea jocului. Ei caută textul închis în interiorul discursului convențional, uzat prin repetiție sau caută cuvântul ce produce sensul sau decalajul dintre formularea aparentă şi cea care maschează, conform logicii limbajului dublu" (Balandier, 2000, 149).

De altfel, încă din cele mai vechi timpuri, trăsătura de bază ce îi era atribuită discursului politic era duplicitatea, ascunderea adevăratelor intenții ale vorbitorului, dubla semnificație a termenilor şi conceptelor, ambiguitatea intenționată, polisemia etc., toate puse în slujba finalității lui caracteristice – persuadarea, obținerea adeziunii interlocutorului. Textul politic prezintă, astfel, nişte trăsături care îl individualizează în cadrul mai larg al textelor cu eficacitate practică – este vorba despre *funcții textuale specifice*, precum

> „ascundere a gândirii", „falsificare intenționată a lucrurilor", „nerespectarea adevărului, însă cu aparența de a-l spune fie fără posibilitatea de verificare a celor spuse, fie folosindu-se de posibilitatea ca cele spuse să fie interpretate şi în alt mod, într-un sens ‚inocent', ceea ce îi este propriu insinuării" (Coşeriu, 1996, 15).

Este limpede că aceste trăsături, care sunt puse în slujba „eficacității" sale persuasive, individualizează textul politic, pe de-o parte, față de alte texte cu finalitate practică şi îl disting, pe de altă parte, față de textele ce aparțin altor categorii. Ca urmare, limbajul politicii şi, implicit, al politicienilor, poartă această marcă a *insinuării*, a *ascunderii gândirii*, ca fapt

BDD-A3366 © 2009 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 03:13:17 UTC)

textual-discursiv caracteristic şi care îi conferă specificitate şi individualitate în raport cu alte tipuri de texte. Cuvântul apare, de multe ori, deposedat de semnificaţia sa originară, ea fiind transferată unui complex de factori ce se subordonează doctrinei şi ideologiei respective, îndepărtându-se, oarecum, de semnificaţia lui pur lingvistică. După cum spunea şi Czeslaw,

> „în democraţiile populare au fost acceptate un stil special, o anumită terminologie şi un ritual lingvistic - acolo important nu este ce a spus cineva, ci ce anume a dorit să spună, învăluindu-şi ideea prin mutarea virgulei" (Czeslaw, 1999, 86).

NOTE

[1] vezi pentru detalii Neşu, 2005
[2] vezi Neşu, 2005a
[3] pentru detalii, vezi Neşu, 2008

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE

Adam, Jean – Michel (1997), *Les lich: types et prototypes*, Paris : Ed. Nathan .
Aristotel (2004), *Retorica*, Bucureşti: Ed. IRI.
Balandier, Georges (2000), *Scena puterii*, Oradea: Ed. Aion.
Coşeriu, Eugen (1994), *Lingvistică din perspectivă spaţială şi antropologică*, Chişinău: Ed. Ştiinţa.
Coşeriu, Eugen (1996), „Limbaj şi politică", în *Revistă de lingvistică şi ştiinţă literară*, nr. 5, p. 10 – 29, Chişinău.
Czeslaw, Milosz (1999), *Gândirea captivă*, Bucureşti: Ed. Humanitas.
Cuilenburg, J.J., Scholten, O., Noomen, G.W. (1998), *Ştiinţa comunicării*, Bucureşti: Ed. Humanitas.
Edelman, Murray (1999), *Politica şi utilizarea simbolurilor*, Iaşi: Ed. Polirom.
Lotman, I. M. (1974), *Studii de tipologie a culturii*, Bucureşti: Ed. Univers.
Neşu, Nicoleta (2005), *Textul politic – Limite şi deschideri semiotice*, Cluj – Napoca: Ed. Casa Cărţii de Ştiinţă.
Neşu, Nicoleta (2001), „Statutul tipologic al discursului politic din perspectiva lingvisticii integrale", în *Studia Universitatis Babeş – Bolyai*, seria Philologia, nr. 4, p. 97 – 107, Cluj-Napoca
Neşu, Nicoleta (2005°), *Funcţii textual – discursive ale mitului şi metaforei în textele politice,* în vol. Colectiv *Omul şi mitul. Fiinţa umană şi aventura spiritului întru cunoaştere*, Suceava: Universitatea Ştefan cel Mare, p.255 – 273
Neşu, Nicoleta (2006), "Textul politic în viziunea lingvisticii integrale", în Revista *Limba Română*, nr. 1 – 3, p. 50 – 68, Chişinău
Neşu, Nicoleta (2008), "Lexicul politic şi puterea cuvintelor", în vol. Colocviului internaţional *Limba română – abordări tradiţionale şi moderne*, organizat de Catedra de Limba română a Facultăţii de Litere, UBB Cluj-Napoca, *sub tipar*
Neşu, Nicoleta (2008°), "Puterea cuvintelor şi imaginarul politic românesc", în revista *Romània Orientale*, XXI, 2008, Roma: Bagatto Libri

ABSTRACT

Political discourse represents the main means by which the political actor launches the event series which constitute the political communication. It represents the verbal form through which the political action and its specific behaviour gain justification. As discourse, it obeys the norms of linguistics; yet, specified as political, the strictly linguistic domain is surpassed and opened towards a larger, semiotic, domain. Within this specificity of the political discourse, argumentation plays one of the main roles. The semantic/lexical discourse strategy or „the power of words" demonstrates, once more, that persuasion as the ultimate goal of political discourse depends on a number of factors, from the quality and type of arguments, to the social context of communication and, not lastly, on the choice of words.

BDD-A3366 © 2009 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 03:13:17 UTC)